

З ІСТОРІЇ ЗАПОЧАТКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В АМЕРИЦІ

Пономаренко О.В., к.пед.н., доцент

Запорізький державний університет

Соціальна педагогіка як наука формується під впливом уявлень про сутність професіоналізму в неоднозначних співвідношеннях із сучасною державою та філософією прав людини.

Громадська думка часто пов'язує з соціальною роботою уявлення, які не відповідають дійсності. Упродовж тривалого часу поширеною була думка про те, що соціальна робота – це світська модель релігійної благодійності і її коріння в глибокому минулому. Але насправді благодійність і соціальну роботу поєднує лише спільна альтруїстична установка. Цілі, методи та форми підготовки спеціалістів-виконавців суттєво різняться.

Сенсом життя, найважливішою рушійною силою людей, які присвячують себе соціальній службі, є їх відчуття морального обов'язку, бажання робити добро. Раніше особливу увагу привертало те, хто і як творить добро, а його внесок вимірювався суттєвістю наданої допомоги.

Сучасний соціальний працівник, ставлячи перед собою завдання надати людині допомоги, намагається досягти того, щоб людина з часом могла обійтися без сторонньої допомоги (у тому числі і без соціального працівника). Саме таким результатом і визначається професіональний успіх.

Розглянемо соціальну роботу в історичному контексті. Учиння соціальній роботі почало розвиватися наприкінці 19-го століття в Сполучених Штатах Америки. Воно започаткувалось з соціальних агентств, які покращували якість обслуговування бідних та обездолених людей, а також забезпечували його постійність. На базі таких агентств Асоціаціями з покращення умов життя бідняків (1842 р.) та Благодійними товариствами (1877 р.) організовувалось навчання волонтерів за програмами, розробленими самими соціальними службами.

Після економічної кризи та “Великої депресії” 1893 року переважна більшість керівників благодійних товариств прийшли до спільної думки, що оплачувані працівники повинні витіснити волонтерів. Спеціальна державна освіта була необхідною, щоб забезпечити ефективний сервіс вищого гатунку.

Економічна депресія 1890-х років, соціально-стресовий вплив на особистість стали основними з причин зміни поглядів на цілі та завдання соціальних агентств. Людські проблеми тепер сприймаються більш комплексно, ніж раніше. На них можна позитивно вплинути, досягнувши вагомих позитивних змін в ситуації. Моралістський підхід раннього періоду перейшов у зацікавленість до формування наукових принципів допомоги людині та сім'ям, у яких були проблеми.

До кінця століття сформувалась упевненість у тому, що спеціальні навчальні програми призначені забезпечити необхідність та стабільність соціальних служб, підтримку бажаючих працювати в цій сфері, забезпечити розвиток знань та підготовку кваліфікованих агентів соціальних служб.

Поняття “соціальний працівник” увійшло в ужиток наприкінці 19-го – початку 20-го століть. Але як самостійна професія й академічна дисципліна “соціальна робота” цілком утвердили себе після другої світової війни. Ідеї New Deal у Сполучених Штатах Америки 1930-х, держави всезагального добробуту в Західній Європі 1940-х стали прикладом визнання права кожної людини на певний мінімум гідного існування й перетворення держави на гаранта реалізації цього права.

Проте невдовзі з'ясувалося, що для втілення цієї ідеї в життя замало відповідних законів чи матеріальних ресурсів. Необхідна також спеціальна система індивідуалізованої допомоги тим людям, котрі з тих чи інших причин “не вписуються” в сучасне суспільство.

Урядові циркуляри та державні асигнування на соціальні потреби повинні були знайти конкретного адресата, врахувати запити людей, часом суттєво їх переглядаючи у світлі практики. Цю функцію взяли на себе соціальні працівники.

ПЕРШІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Нью-Йоркське благодійне товариство, діючи з урахуванням зацікавленості в професійній підготовці, вважаючи неформальну освітню діяльність всередині агентств недостатньою, спонсорувало у 1898 році 6-тижневу літню програму навчання.

Програма була розроблена в дусі Мері Річмонд та її заклику в 1897 році до створення навчальних центрів з практичної філантропії і стимулювала аналогічні дії в інших містах Сполучених Штатів Америки.

За 6 років ця програма призвела до створення Нью-Йоркської школи філантропії (пізніше Нью-Йоркської школи соціальної роботи і з 1962 року школи соціальної роботи при Колумбійському університеті). Перші програми зосереджували увагу на проблемах необхідного мінімуму курсу навчання, зв'язку навчання та практичної діяльності, а також на застосуванні навчальних стандартів.

Більшість перших навчальних закладів були незалежними, але підтримували тісні зв'язки з соціальними агентствами в Нью-Йорку, Бостоні, Філадельфії та інших містах.

Думки про те, коли, де і як соціальна робота змінила свій незалежний статус і приєдналась до інститутів вищої освіти, різні. Тенденція приєднання була помічена в період між 1904 та 1907 роками, коли декілька навчальних програм були розроблені в університетах. Одна з таких програм апробувалась у Чиказькій школі для служб та філантропій у 1907 році, яка стала складовою частиною Чиказького університету. Соціальна освіта надавалась ще й через систему підготовчих курсів, розроблених відділеннями соціології. Незалежно від статусу та авторських прав на ці програми, соціальні агентства та служби мали вплив на програмні курси, направлені на підготовку спеціалістів до роботи в сім'ї, роботи з дітьми, у психіатричних та медичних установах. Це була перша спроба організації практики майбутніх фахівців.

РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

На кінець 1-ї світової війни 87 діючих програм з соціальної роботи були об'єднані в Асоціацію шкіл соціальної роботи, яка у 1927 році стала Американською Асоціацією шкіл соціальної роботи (AASSW).

Асоціація, заснована в основному для спілкування, стала плацдармом для розвитку навчальних стандартів. У 1924 році вона запропонувала стандарти для організованого навчального плану, відповідного адміністративного керівництва та приєднання до університету.

У 1932 році AASSW прийняла мінімальний навчальний план на один рік, який деталізував деякі курси і вимагав як аудиторного, так і практичного навчання. Була сформована і стратегія введення стандартизованої курсової роботи та акредитації в навчанні соціальної роботи. У 1934 році AASSW сформулювала додаткові стандарти щодо адекватності бюджету програм, стаціонарного факультету, бібліотечних фондів та організації практики слухачів.

Тенденція приєднання шкіл соціальної роботи до університетів у США досягла кульмінації у 1937 році одночасно з політикою обмежень участі в AASSW шкіл соціальної роботи, які працювали на базі стандартів Асоціації американських університетів. Усі вони пізніше були прийняті в AASSW за встановленим стандартом.

Другий стандарт, виданий у 1937 році і виконаний у 1939 році, вимагав дворічної програми, яка давала можливість отримати ступінь магістра як умову для членства в AASSW. Ця програма залишалась єдиним стандартом для статусу акредитації аж до 1974 року.

Позиція AASSW щодо курсу навчання не мала одностайної підтримки. Деякі державні інститути, які готували соціальних працівників для державної соціальної служби, соціального страхування та інших установ пропонували підготовчі профільні дисципліни з соціальної науки з отриманням магістерського ступеня. Вони включали 4 підготовчі роки і один рік випускного навчання. Програми, неприйнятні в AASSW, після 1939 року були об'єднані. У 1942 році ці навчальні заклади заснували Національну Асоціацію шкіл соціальної адміністрації (NASSA).

ВЧЕНА РАДА З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ. СТАНДАРТИ ТА ПОЛІТИКА

Протягом 1950-1970 років NASSA та AASSW сформулювали свої стандарти навчання. Їх версії необхідного мінімуму для навчання практичного соціального працівника не співпадали. До 1952 року дві асоціації розповсюдили 32 різнопланові стандарти.

Національна рада з соціальної роботи була заснована у 1946 році для вирішення проблем та уникнення їх у майбутньому. У раді брали участь представники класичних університетів, професійних асоціацій, волонтерських та державних агентств.

Доповідь "Навчання соціальної роботи в США", часто згадувана як доповідь Холліса – Тейлора, була поворотним пунктом вивчення соціальної роботи та її навчання. У 1952 році було започатковано Раду з навчання соціальної роботи (CSWE), єдиної державної організації, яка дає як бакалаврський, так і магістерський рівні навчання.

Суперечності між NASSA та AASSW щодо стандартизації навчальних планів, акредитації й оцінки програм з соціальної роботи, рівнів професійної підготовки залишаються для CSWE невирішеною проблемою. Вони не залишились непомітними в деяких програмах та формулярах Національної Ради. Незважаючи на те, що зміни дали значно більше автономії у виборі навчальних дисциплін, у переважній більшості програм про погодженість навчальних планів, про кількість та природу спеціалізацій, глибину вивчення курсу соціальної роботи.

Ці та інші питання були висвітлені в роботі Національної Ради США “Програма навчання соціальної роботи” (Боем, 1959 рік), яка сприяла тому, щоб увага була сфокусована на груповій роботі, організації товариств, наукових експериментах. Вона запропонувала теоретичні рамки соціальної науки та представила перспективу розвитку цієї навчальної дисципліни; примусила і суспільство, і професіоналів звернути увагу на формування більш точних вимог та цілей навчання. Багато аспектів було включено в Національну програмну політику в 1962 році.

Згодом виникло питання про те, що ця політика не відповідає вимогам часу та стану справ у суспільстві. Нова програма 1971 року, яка дозволяла отримати ступінь магістра соціальних наук, представила широку можливість у розробці спеціальних курсів. Ставились умови вивчення державної благодійної політики, соціальних служб, психології, соціального середовища. Але визначати організацію навчального процесу мав університет або факультет. Практика була представлена як обов'язковий елемент навчального плану.

1984 РІК. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Сподівання програм на більшу самостійність та автономність програм продовжували протистояти потребам у постійних критеріях при підготовці студентів до професійної діяльності. Спеціалісти в області навчання соціальної роботи віддають перевагу “середньому курсу”. Він допускає у своїх програмах основний курс і надає авторам програми свободу у формуванні специфічних елементів. Цей напрямок був відображений у спеціальному керівництві з складання програм (1984 рік), яке було рекомендовано Радою директорів CSWE у 1982 році для введення у практику в 1983 – 1984 роках.

Ці основні положення покращили аналогічні програми для підготовки спеціалістів зі ступенем магістра, прийняті у 1969 році. Вперше було введено в практику програми підготовки бакалаврів. Вони стали основою для розвитку навчальних програм та їх акредитації щодо підготовки соціальних працівників. Пріоритет у їх підготовці було віддано безпосередньо факультетам з підготовки соціальних працівників з умовою, що вони привертатимуть увагу спадкоємності рівнів підготовки спеціалістів.

Уперше така навчальна політика призвела до зміни ситуації, яка склалась ще в 1974 році: 4-річні програми навчання соціальної роботи (рівень бакалаврів), так як і 2-річні (рівень магістрів), давали можливість і гарантію отримати професійний диплом спеціаліста з соціальної роботи.

Навчальна програма базується на традиційних поглядах вільного вибору предметів вивчення, хоча обов'язковими є 5 сфер професійних курсів: поведінка людини і навколишнє середовище, служби соціального захисту та допомоги, соціальна робота, дослідження та практика. У програмі підкреслюється, що професійні предмети вивчаються не за власним бажанням, а в обов'язковому порядку.

Програма підготовки магістрів включає спеціальні предмети, декілька допоміжних, має направленість на конкретну область знань (наприклад служба в справах сім'ї), на проблемні питання (правопорушення), групи населення (діти, люди похилого віку), на практичну роботу з конкретними категоріями населення. Особлива підтримка надається тим спецкурсам, які забезпечують вивчення соціальної політики, стратегій різноманітних служб (від профілактики до лікування), а також вивчення різноманітних теорій.

Навчальні програми передбачають цілий курс гуманітарних дисциплін.

ЗМІНИ В НАВЧАННІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

З 1950 року визрівають ідеї значних змін у навчальних програмах соціального навчання. Така внутрішня русійна сила, як Боем (1959) та зовнішній тиск громадських рухів за права людини (1960), “революція” Рейгана, сприяли тенденціям реформування.

У 1960 році, коли необхідність роботи з малозабезпеченими верствами населення була піддана сумніву, школи соціальної роботи звернули свою увагу на роботу з “макрообластями”. Мікросоціум та робота з групами населення менше цікавили студентів, незважаючи на перспективу широкого застосування їх знань та навичок на практиці.

Методи “загального” чи “узагальнюючого” характеру були внесені в навчальні плани наприкінці 1950-го року і набули широкої популярності в середині 60-х. Головна теза цього методу - “людина у соціумі”, більше підходила до сучасних умов та реалій життя, ніж методи “пограничного” характеру.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ

Коли в державні програми підтримки соціальної політики внесли пункт про призначення державних стипендій, різко виросла чисельність бажаючих вступити на відповідні факультети.

Після того, як з середини 70-х до середини 80- років різко знизилась державна підтримка системи вищої освіти і соціальної роботи кількість слухачів на факультетах зменшилась. Оптимістичні зміни 60-х років поступились скороченню та переосмисленню професійних ідеалів та цінностей. Знову виріс інтерес

до мікрогруп та клінічної соціальної роботи. Виникла гостра потреба у кваліфікованих спеціалістах, особливо тих, хто зміг би працювати з макросоціумом.

З середини 80-х років ситуація почала виправлятися. Зросла кількість бажаючих отримати ступінь магістра та бакалавра соціальної роботи. Це призвело до перегляду навчальних програм. У першу чергу це стосувалось програми бакалаврів, методом розширення її за рахунок програм рівня магістратури. Реорганізація не минула і проведення практичних занять. На початку 90-х років було розширено спектр підготовки студентів для соціальних служб, в основному для роботи в державних установах у справах сім'ї та дітей. Розширення навчальних курсів стимулювалось підвищенням державної стипендії, підвищенням громадського статусу соціального працівника та взаємодією державних та громадських організацій.

РІВНІ НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Навчання соціальної роботи в Сполучених Штатах Америки включає в себе слідуючі рівні: бакалавр, магістр, доктор.

У 1960-х роках у зв'язку з необхідністю держави в соціальних службах і службовцях випускник гуманітарного факультету, який прослухав курс акредитованих програм, вважався потенційним кандидатом на посаду соціального працівника.

У 1970 році CSWE признала практикуючих соціальних працівників у ступені бакалавра і кваліфікувала їх як спеціалістів. Наступного року була організована державна перевірка спеціалістів на професійну зрілість та підтвердження їх ступенів. Ця акція отримала підтримку Національного департаменту освіти США. Була організована і проведена акредитаційна акція з програм магістратури в усіх університетах країни.

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ НА СТУПІНЬ БАКАЛАВРА

Головна мета програми – підготовка студентів до професійної практики. Вони повинні також підготувати і спрямувати студентів на подальше навчання соціальної роботи.

2-річний курс передбачає навчання з гуманітарних дисциплін, включаючи 1-2 спецкурси, та доповнюється 2 роками навчання виключно з професійних курсів. У доповнення до основного розкладу занять кожний студент повинен відпрацювати не менше 400 годин практики за весь період навчання.

За 1993 – 1994 академічний рік 10,288 студентів США стали бакалаврами соціальної роботи. З усіх випускників 86,4% - жінки, 23,4% - “кольорові”. (CSWE, 1994 р).

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ НА СТУПІНЬ МАГІСТРА

Головна мета програми – підготовка студентів до професійної практики. При наявності ступеня бакалавра забезпечується вивчення тих професійних, які б давали можливість удосконалювати свої навички та примножувати теоретичні знання.

Для тих, хто не має ступеню бакалавра, перший рік навчання – це базові гуманітарні дисципліни та практика; другий рік - навчання конкретно за спеціальністю та практика не менше 900 годин. Протягом 1992- 1993 академічного року 12 583 студенти США отримали ступінь магістра. Із загального числа випускників 81,8% - жінки, 20,7% - кольорові.

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ НА СТУПІНЬ ДОКТОРА

Навчальні програми на ступінь доктора не акредитуються CSWE, проте контролюються навчальними комісіями. До 1950 року освіти, з метою отримати докторську ступінь з соціальної роботи, можна було отримати тільки в Вуп Mawr College та Чикагському університеті.

Навчальні програми розраховані натрирічний курс навчання.

Кількість навчальних програм на здобуття докторського ступеню зросла з 33 у 1976 році до 53 у 1993 році. Було випущено 229 докторів соціальної роботи (CSWE, 1994 р.).

РЕЗУЛЬТАТ ІНТЕГРАЦІЇ

У процесі всі три рівні навчання соціальної роботи повинні доповнювати один одного. Але послідовності в навчальному процесі немає і досі.

Так, наприклад, CSWE запропонувала допоміжні дисципліни аналогі діючих базових на вибір, у доповнення до ступеню бакалавра, а також і предмети, які вчать на 4-місячних курсах на ступінь магістра. Консенсусу досягнуто не було.

Комісія CSWE з питань освіти та планування періодично повертається до цієї проблеми, намагаючись вирішити головні питання:

1. На скільки рівні навчання доповнюють одне одного?
2. Чи однакові базові знання рівнів бакалавра та магістра?
3. Які методи будуть ефективніші в оцінці структури та змісту курсу бакалавра та магістра?
3. Що поєднує базові рівні магістра та доктора?

ЛІТЕРАТУРА

1. Социальная педагогика и социальная работа в контексте международного сотрудничества. – М., 1997. – С.18.
2. Жмир В. Соціальна держава, соціальна політика, соціальна робота (Спроба концептуального аналізу) // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 1(2). – С.5 – 11.
3. Энциклопедия социальной работы: В 3 т. – М., 1991 – 1994. Т.3.- С.204.
4. Григорьев С.И. Социология социальной работы как содействие осуществлению и реабилитации жизненных сил человека // Российский журнал социальной работы. – 1996. - № 2. – С.10 – 14.
5. Encyclopedia of Social Work (National Association of Social Workers). – N.Y., 1997.- Т. 2. - С.2238 – 2247.

УДК 378.14:376.56

АНІМАЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ІЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Приходько В.М., аспірант

Запорізький державний університет

Зміни в житті суспільства, змісті і структурі загальної середньої освіти потребують вирішення проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, є об'єктом особистісного і професійного зростання, вміє досягти нової педагогічної мети.

Як зазначається в “Концепції розвитку загальної середньої освіти,” домінуючою стає підготовка **вчителя – вихователя**, який спроможний вийти за межі власного предмета, здійснювати міждисциплінарні зв'язки, усвідомлювати фахові знання в системі культури. Важливим є його вміння організувати навчальний процес як соціальну взаємодію, залучити особистісні ресурси учнів для вирішення завдань життєтворчості.

Реалізуючи гуманітарну природу своєї професії, вчитель як вихователь і організатор навчального процесу не обмежується оцінкою навченості учнів, а стимулює їхні особисті досягнення, не контролюючи, а поділяючи відповідальність за результати співпраці з ними [6, 9].

З огляду на нову ситуацію в соціально-економічному, політично-освітньому просторі України, коли превентивне виховання дітей дешевше ніж їх перевиховання, необхідно анімувати (від лат. animatio-оживлення, жвавість, захоплення) професійну підготовку майбутнього вчителя до роботи з дітьми із неблагополучних сімей.

За свідченням Г. Аммана, поняття соціально-культурної анімації з'явилося вперше в післявоєнній Франції, а потім у Великобританії. При цьому французьке поняття акцентувало в значній мірі культурний аспект, англійське-соціальний. Поступово через Європейську раду в Страсбурзі і ЮНЕСКО це поняття одержало розповсюдження в інших європейських країнах [1, 229].